

16. *Реале Дж., Антисери Д.* Западная философия от истоков до наших дней [Электронный ресурс]. – Т. 4. Глава двадцатая. Эдмунд Гуссерль и феноменологическое движение. – Режим доступа : http://abuss.narod.ru/Biblio/antisery/antisery4_20.htm.
17. *Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества / Сост. С. Г. Бочаров, примеч. С. С. Аверинцев и С. Г. Бочаров. – М. : Искусство, 1979. – 423 с.
18. *Лазарева И. В.* Гносеологический аспект эмпатии // Социальные и гуманитарные науки на Дальнем Востоке. – 2004. – № 1. – С. 34-36.

Матюх Т. М. Эмпатичне познання як особене проявлення людської чутливості.

Аналізується емпатичне знання як особе проявлення людської чутливості, яке дозволяє «сприйняти» переживання іншого людини, досягти реального когнітивного злиття того хто знає і знаваного. Емпатичне знання розглядається через призму розуміння Другого, основою якого є співпереживання, ідентифікація і вчуття, як механізми міжособистісного знання.

Ключові слова: емпатія, розуміння, вчуття, співпереживання, любов, емпатичне знання.

Matiukh T. M. Empatiche of cognition as the special display of human sensuality.

Empathy cognition as special display of human sensuality, which allows to «understand feeling» experiencing of other man, is analysed, to attain the real cognitive unity of that who cognizes and recognisable. Empathy of cognition is examined through the prism of understanding Other on the basis of coexperiencing, authentication and heard, as mechanisms of interpersonality cognition.

Keywords: Empathy, understanding, heard, coexperiencing, love, empathy cognition.

Касьянов Д. В.

ІСТОРИЧНІ ХВИЛІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

Історія розвитку людства розглянута в контексті хвильової інтерпретації його історичного поступу. Подано характеристику та

короткий аналіз аграрної, індустріальної, інформаційної і ноосферної хвилі розвитку.

Ключові слова: людина, суспільства, цивілізація, розвиток, історична хвиля.

Для осягнення історії людства в усій її розмаїтості, для кращого осмислення сучасного стану суспільства філософи дійшли висновку, що найкраще розглядати цю історію не тільки як процес саморозвитку та взаємодії окремих, співзалежних у просторі й часі східної та західної цивілізацій, але й з огляду на історичні хвилі цивілізаційного розвитку людства. Як зазначають Олвін і Гейді Тоффлери, метафора «історія як хвилі змін» є більш динамічною і показовою для відтворення розвитку цивілізацій. Хвилі динамічні, тому при їх зіткненні відбуваються потужні перехідні процеси; коли ж зіштовхуються хвилі історії, виникає конфлікт цивілізацій. Це проливає світло на чимало речей, які за інших обставин здаються в сучасному світі позбавленими сенсу або випадковими.

Мета статті – переосмислити розвиток людства з позиції цивілізаційних змін у зв'язку з новими публікаціями щодо цієї проблематики в контексті сучасної історії розвитку людства.

Хвильова теорія конфліктів проголошує, що основний конфлікт відбудеться не між Сходом і Заходом або «між Заходом та іншими», як нещодавно припустив С. Гантінгтон. Не буде цей конфлікт і падінням Америки, як заявив Поль Кеннеді, або «кінцем історії», за виразом Ф. Фукуями. Загальні глибокі економічні та стратегічні зміни призведуть до поділу світу на три окремі, потенційно конфліктні цивілізації, які не можна схарактеризувати традиційними визначеннями [11, 7]. Сягаючи своїми витокami доаграрного способу життя людства, історичні хвилі піднесли його цивілізаційний розвиток спочатку до аграрного типу прогресу, який змінила індустріальна доба, на зміну якій прийшло постіндустріальне піднесення, котре виявилось підґрунтям для формування інформаційного суспільства та ноосупільства.

За останні три століття значного поширення набула класифікація всесвітніх цивілізацій за домінуючими економічними ознаками, насамперед такими, як вид виробництва, характер праці, провідний тип власності. Водночас цивілізації притаманні не тільки економічні, але й культурні, соціальні та інші ознаки. Такий підхід дозволяє сформувати уявлення про доцивілізаційний розвиток крізь призму доаграрного суспільства, на засадах якого зародилася перша історична хвиля цивілізації.

Культура первісного суспільства поділяється на кам'яний (палеоліт, мезоліт, неоліт), бронзовий і ранній залізний віки. Найбільш важливими рисами первісної доби були перехід від привласнювального до відтворювального господарства, існування роду як господарської одиниці, який поділявся на великосімейні виробничі колективи, громади спільної власності на землю.

Для доаграрного способу життя людства притаманне утвердження різних галузей відтворювального господарства. Рілля обробляли дерев'яною мотикою з кам'яним або кістяним наконечником, пізніше – ралом. Зерно на борошно мололи кам'яними жорнами. Збіжжя жали кістяними або крем'яними серпами. Розводили велику і дрібну рогату худобу, коней, свиней. Розвивалося общинне ремесло. Використовувався перший штучний матеріал – кераміка. Збереглося чимало цегляного посуду, випаленого з глини, оздобленого чорним, білим та жовтим орнаментами, жіночі статуетки прарщурів. Для щоденного вжитку використовували миски, немальовані горщики сірого кольору. Зародилося прядіння і ткацтво, з'явився ткацький верстат. У неоліті остаточно завершилося формування техніки обробки каменю (шліфування, пиляння, свердління), вдосконалилися лук і стріли, з'явилися кам'яні сокири. Виник наземний транспорт – лижі, віз, сани, волокуша. Худобу використовували як тяглову силу. Наслідком неолітичної революції стала досить розвинена система обміну.

Усе це підготувало цивілізацію першої хвилі, яка була тісно пов'язана із землею. «Якої б локальної форми вона не набувала, якою б мовою не розмовляли люди, якою б не була їхня релігія – усе це результат аграрної революції. Навіть зараз безліч людей живуть і вмирають, копірсаючись у неродючому ґрунті, так, як це робили їхні предки» [11, 7].

Типовими ознаками аграрної цивілізації були земля як провідний тип власності, натуральний тип господарства, нерозвиненість засобів виробництва, наявність здебільшого ручної праці, низька мобільність робочої сили (намагання будь-якими заходами закріпити робітників на землі, на якій вони працювали – рабство, кріпацтво, феодална влада), особливо в ранні часи – невеликий процент найманої праці (працівники разом із засобами виробництва належать володарю землі).

За часовими параметрами аграрна цивілізація тривала найдовше з-поміж інших – від неолітичної революції (IV-III тис. до н.е.) до продукуючого господарства. Сільське господарство, яке традиційно поділялося на рільництво, городництво, садівництво, тваринництво, було панівною формою європейської економіки аж до XV ст. Його

еволюція тісно пов'язана з розвитком феодальних відносин. У сільському господарстві було зайняте майже все населення спочатку античних, а згодом і середньовічних держав. Ремісництво і торгівля посідали досить незначне місце у внутрішньому валовому продукті країн аграрної цивілізації. Важлива роль у забезпеченні прожиткового мінімуму населення належала сільським промислам: полюванню, рибальству.

У XI-XV ст. сільське господарство повільно прогресувало у зв'язку з освоєнням нових земель, удосконаленням знарядь праці та системи рільництва, підвищенням виробничого досвіду селян. Це зумовлювалося завершенням процесу феодалізації, зростанням міст, які стали постійним ринком збуту продуктів харчування і сировини, розвитком товарного виробництва. Важливе значення мало поліпшення демографічної ситуації в XI-XIII ст.

Оскільки феодальне господарство у своєму розвитку пройшло три стадії – ранню, розвинену і пізню, то й відповідно до цього відбувалося поетапне піднесення ремесла. На ранній стадії панувало натуральне господарство. Виробники переважно задовольняли власні потреби та потреби свого феодала. Економічна діяльність людей виявлялася в синтезі ремесла і сільського господарства, якому належала провідна роль. Інтенсивний розвиток ремесла в XI-XIII ст. сформував цеховий лад у містах, у яких поступово склалася ієрархія на зразок сільської общини.

У XIV-XV ст. в Європі виникла нова, вища форма виробництва – мануфактура. На зміну кустарям-ремісникам прийшли більш організовані великі робітничі майстерні. У процесі мануфактурного виробництва склався поділ праці, який дозволив значно збільшити випуск товарів, поліпшилася їхня якість. Головною фігурою виробництва став найманий робітник. Інтенсивний розвиток сільського господарства, промисловості, торгівлі, грошового обігу, банківської справи, кредиту, свідчить, що в країнах Західної Європи з'явилися паростки нового, більш прогресивного виробництва.

Але, незважаючи на зазначені радикальні зміни в житті середньовічної Європи, «час появи цивілізації Другої Хвилі дискусійний. Для багатьох людей життя радикально змінилося приблизно триста років тому. У цю добу з'явилася ньютонівська наука, паровий двигун був уперше використаний з економічною метою, а в Англії, Франції та Італії почали з'являтися перші фабрики. Селяни стали переїжджати до міст. Почали ширитися сміливі ідеї: ідея поступу, доктрина особистих прав, руссоїстські поняття про суспільну угоду, ідея відокремлення школи від церкви, відокремлення церкви від

держави і нова ідея про те, що керівники повинні вибиратися громадськістю, а не волею Божою.

Рушійною силою багатьох із цих змін став новий засіб збагачення – фабричне виробництво. Задовго до цього безліч елементів повинні були поєднатися і сформувати систему масового виробництва, споживання, масової освіти та засобів інформації, злитованих разом. Їх обслуговували спеціалізовані інституції: школи, корпорації, політичні партії. Змінилася навіть структура родини: із великої сім'ї, яка спільно займається домашнім господарством аграрного типу, сім'ї, що об'єднує декілька поколінь, вона перетворилася в невелику родину нового типу, типову для індустріального суспільства [11, 9].

Як зазначав Е. Гелнер, «індустріальне суспільство – це єдине суспільство, саме існування якого засноване на тривкому і безперервному зростанні, на безупинному і очікуваному вдосконаленні. Не дивно, що це було перше суспільство, яке винайшло ідею та ідеал прогресу, постійного руху вперед. Найприйнятніший спосіб суспільного контролю в такому суспільстві – суцільний підкуп, гарантія матеріального добробуту за відмову від соціальної агресії; найбільша його слабкість – нездатність пережити будь-яке тимчасове зменшення фонду соціального підкупу і втрату законності, яка настає, коли ріг достатку тимчасово порожніє і потік припиняється. Багато суспільств минулого іноді винаходили і впроваджували щось нове, самовдосконалюючись у такий спосіб; іноді нововведення приходили не як окремі розвідники, а цілими батальйонами. Проте таке вдосконалення ніколи не було сталим, і цього, власне, ніхто й не очікував» [3, 38].

Для індустріального суспільства притаманні розвинута й складна система розподілу праці за умов його спеціалізації, масове виробництво товарів для широкого вжитку, машинізація і автоматизація виробництва і управління, науково-технічна революція. Наслідком розгортання цих процесів є індустріалізація, розвинена система засобів транспорту й комунікацій, високий ступінь мобільності населення та урбанізації, якісні зрушення в структурах національного споживання, конституційна демократія, верховенство закону і принцип суверенітету національних держав тощо.

Усі ці процеси дуже тісно переплітаються й залежать один від одного. Зокрема, урбанізація – переселення людей у міста і поширення міських цінностей життя – є невід'ємним супутником іншого процесу – індустріалізації. Остання виявляється застосуванням наукових знань до промислової технології, відкриття нових джерел енергії, які роблять можливим велике машинне виробництво. Індустріалізація потребує

все більш і більш підготовлених працівників, що зумовлюється постійним зростанням складності технології. В індустріальному суспільстві місце роботи відокремлюється від місця проживання: на відміну від ремісника робітник щоранку залишає свій будинок і відправляється в міському транспорті на роботу. У такому суспільстві основна частина населення трудиться в промисловості, а живе в місті. Якщо в доіндустріальному суспільстві міста відігравали важливу, але не самодостатню роль, то в індустріальному вони стали відігравати головну роль. Поділ праці розширив коло видів економічної діяльності. Замість декількох десятків спеціальностей доіндустріального суспільства з'явилися тисячі і десятки тисяч професій, більшість з яких були невідомі аграрному суспільству. До того ж швидкість, з якою на зміну старим професіям приходили нові, зросла в десятки разів. В індустріальному суспільстві більше половини населення зайнято промисловою працею, престиж якої постійно зростає.

У 60-90-х роках ХХ ст. у світовій економіці з'явилися такі зрушення, які дозволили її дослідникам стверджувати про прихід постіндустріального суспільства. У 1960-1970-х рр. з'являються концепції структурних зрушень (К. Кларк, Ж. Фурастьє та ін.); кінець 1970-1980 рр. концепції структурних зрушень включаються в теорії постіндустріального суспільства як їх складовий елемент (Д. Белл, П. Друкер та ін.); кінець 1980-1990 рр. концепції структурних зрушень продовжують залишатись складовим елементом теорій постіндустріального, інформаційного суспільства, суспільства знань (Р. Кроуфорд, У. Хадсон та ін. [8, 135-136]).

Основні методологічні принципи теорії постіндустріального суспільства були розроблені Д. Беллом, який виділяє три стадії розвитку економічної діяльності суспільства – доіндустріальну, індустріальну і постіндустріальну. У доіндустріальному суспільстві економічна діяльність суб'єктів господарювання зосереджується переважно у видобувних галузях і сільському господарстві. Індустріальне суспільство характеризується масовим виробництвом товарів і перевагою класу промислових робітників, тоді як у постіндустріальному суспільстві домінуюча роль належить висококваліфікованим фахівцям. Перехід від індустріального до постіндустріального суспільства, на думку Д. Белла, проходить кілька етапів. На першому розвиток промисловості сприяє експансії економічної діяльності на транспорті та у сфері послуг, пов'язаних з рухом товарів. Другий етап характеризується розширенням економічної діяльності у сфері оптової і роздрібної торгівлі, фінансів,

операцій з нерухомістю і страхуванні в умовах масового споживання благ. На третьому етапі зростання національного доходу супроводжується зниженням частки витрат на харчування; залишок, що вивільняється, направляється спочатку на придбання товарів тривалого користування, а потім – предметів розкоші, на відпочинок і споживання різних послуг. Д. Белл також доповнює трьохсекторну модель економічної діяльності суспільства ще двома – «четвертинним» і «п'ятірним», що відбивають етапи переходу від індустріального до постіндустріального суспільства. Відповідно до цієї моделі економічна діяльність у сфері послуг здійснюється в трьох секторах: «третинному», до якого належить економічна діяльність на транспорті та в комунальному господарстві, «четвертинному» – в торгівлі, страхуванні, операціях з нерухомістю, наданні фінансових послуг, а «п'ятірний» містить економічну діяльність у сфері охорони здоров'я, освіти, дослідницької діяльності, державного управління, відпочинку [1, 158].

Теорія постіндустріального суспільства увібрала в себе кращі елементи наукової традиції, закоріненої в епосі Просвітництва. Її прибічники прагнули наголосити, що запорукою сучасного суспільного прогресу слугує швидкий технологічний розвиток, заснований на перетворенні науки на безпосередню продуктивну силу, а мірою такого прогресу є становлення усебічно розвиненої особистості та розширення творчих можливостей людини. Як гуманістична за своєю природою теорія, концепція постіндустріального суспільства не акцентувала уваги на політичній розділеності світу. «...Теорія постіндустріального суспільства стала фактично єдиною соціологічною концепцією ХХ століття, повною мірою підтвердженою історичною практикою. Як і було передбачено її творцями, суспільство масового споживання породило сервісну економіку, а в її рамках найбільш швидкими темпами став розвиватися інформаційний сектор господарства. Західні суспільства, які перебували в момент становлення засад цієї концепції в глибокій кризі, знову відновили свій статус лідерів світового розвитку, отримавши переконливу перемогу над стагнуючими індустріальними державами. Соціалістична система, котра зосередилася на експансії масового виробництва і виявилася не в змозі використовувати людський потенціал як найважливіше джерело розвитку продуктивних сил, розпалася, зануривши народи країн, що входили в неї, в глибоку господарську деградацію. Екологічна ситуація, яка здавалася критичною у 70-і роки, радикально змінилася під впливом ресурсо- й енергозберігаючих технологій. Криза збуту, який соціалісти вважали

неминучим наслідком буржуазного типу виробництва, сьогодні фактично подолана під впливом інформаційного сектора господарства, що формується, а пролетаріат, покликаний зруйнувати капіталістичне суспільство, все більш відверто стає лише малопомітним соціальним прошарком, який набуває зримих рис реакційності» [5, 11-12].

У розуміння природи цивілізації кінця ХХ – початку ХХІ ст. втрутилися теоретики постмодернізму, серед яких на особливу увагу заслуговують ідеї Ж. Бодрийяра. На його думку, в постіндустріальну добу процеси виробництва і споживання набувають характеру «дискурсу», або знакової маніпуляції. Система речей, праця постають як «знаки реального», які кодуєть імператив соціальної інтеграції в ситуації «втрати» самої соціальної реальності [2, 164]. Ці констатації Ж. Бодрийяра можна інтерпретувати як опис одного з аспектів процесу віртуалізації суспільства. Як зазначає Д. Іванов, «віртуалізація суспільства – радикальна трансформація способу існування Західної цивілізації. Процес модернізації як реалізації цінностей, суть яких в розташуванні та забезпеченості суцям, виливається в процес реіфікації, уречевлення суспільства, тобто стосунки між людьми набувають форми стосунків між речами. Реалізація цінностей перетворює людину на функціональний елемент і ресурс суспільства, а соціальні інститути – в автономну реальність. Коли процес модернізації-матеріалізації приходить до свого логічного завершення, цінності перестають бути автентичною реальністю, тим «референтом», щодо якого артефакти і соціальні технології суть «знаки». «Знаки» не обмінюються більше на «означуване», вони замкнуті самі на себе. Самопідтримка соціальної системи триває як симуляція, яка приховує відсутність «глибинної реальності», під якою чітко мається на увазі ціннісна картина світу епохи модерну. Так звані підсистеми суспільства – політика, економіка, наука, культура – суть ціннісні орієнтації епохи модерну, рубрики прихильності та забезпеченості. Через це, коли цінності реалізовані і тому втрачають актуальність, те, що вважається соціальною структурою, соціальною реальністю *sui generis*, втрачає стійкість і визначеність. У наявності процес розречевлення: суть людини відчужується не в соціальну, а у віртуальну реальність, де людина має справу не з річчю (наявним), а з симуляцією (зображуваням): соціальні інститути, які виникли як наслідок матеріалізації, втрачаючи свою владу над індивідом, стають образом, що включається в гру. Інституціональний лад суспільства симулюється, а не ліквідується, тому що він, зберігаючи атрибутику реальності, слугує своєрідним віртуальним операційним середовищем,

в якому зручно створювати і демонструвати образи і яке відкрите для входу/виходу. Так само операційна система Windows зберігає атрибутику реальності, симулюючи на екрані монітора натиснення кнопок калькулятора або розміщення карток каталогу в ящику. Зберігається образ тих речей, від яких власне і позбавляє застосування комп'ютерної технології» [4, 134].

Один із сучасних дослідників інформаційної доби М. Кастельс вважає, що людство переживає сьогодні інформаційно-технологічну революцію, найвагомішим наслідком якої буде формування «мережевого суспільства». За допомогою Інтернету, який є центральною ланкою цих трансформацій, формується культура віртуальної реальності. М. Кастельс наголошує, що місцевості втрачають своє культурне, історичне, географічне значення і реінтегруються у функціональні мережі або в образні колажі, викликаючи до життя простір потоків, який замінює простір місць. Час – минуле, сьогодні, майбутнє – можна програмувати так, щоб вони взаємодіяли один з одним. Це культура реальної віртуальності, де вигаданий світ є вигадкою у процесі її створення [6, 193]. Тобто, глобальна цивілізація «відриває» людину від традиційних культурно-історичних основ, «переносячи» її у світ квазікультури, що є однією з головних суперечностей між інформаційною і регіональними цивілізаціями.

Отже, в сучасному світі «сформувалась глобальна цивілізація, основою якої є інформація, знання та високий рівень розвитку технологій. На нашу думку, не слід ототожнювати глобальну цивілізацію з західною цивілізацією, оскільки перша система охоплює не тільки християнські, а й мусульманські та буддистсько-конфуціанські країни. Наприклад, Японія, Китай, Сінгапур, певною мірою Індія є активними «гравцями» в межах глобальної цивілізації, і їх роль постійно зростає. Але «західність» глобальної цивілізації пов'язана з тим, що її первинними центрами залишаються США та Європа. Можна констатувати, що глобальна цивілізація є не механічною сумою держав, а чимось значно більшим, наприклад, взаємозалежним економічним організмом, або єдиним інформаційно-технологічним простором» [10, 43].

Концепція інформаційного суспільства розкрила принципово важливу рису постіндустріального суспільства і збагатила його розуміння, відкрила властивості інформації та її зростаючу роль у житті суспільства. Проте вона ще не могла претендувати на всеохоплюючу характеристику нового соціуму. Тому, багато хто з дослідників вважає її лише достатньо важливою складовою теорії

постіндустріалізму. Як зазначає К. Корсак, «найвищим за значенням рушієм суспільно-цивілізаційного розвитку був розвиток технологій і наук, а не активність «історичних осіб», «пасіонарність племен» чи «боротьба класів». Вражає те, як швидко індустріальне суспільство пройшло свій «життєвий цикл» – трохи більше 300 років (з моменту появи парової машини до початку XXI ст.). Очевидно, що соціум майбутнього (можливі назви – «нано-« чи «ноосупільство») лише розпочинає народжуватися на наших очах, тому його характеристики є доволі дискусійними і невизначеними.

На наш погляд, головною рисою сьогодення є прискорення руху всіх народів і держав «сходинами» доаграрного – аграрного – індустріального – ноосупільства» [7, 79]. Отже, майбутнє – за «справжніми нанотехнологіями», серед яких насамперед нано-, піко- і фемтотехнології. «Дуже доцільно позначити їх терміном «квантові технології», а для назви суспільства майбутнього використати якийсь з термінів «наносупільство», «квантовотехнологічне суспільство» та ін. Та всі вони мають принциповий недолік – надто малу поширеність у суспільстві, адже поглиблені знання з квантових наук отримує дуже малий відсоток студентів. А от термін «ноосфера Вернадського» як простір мудрої діяльності людства уже досить популярний і сприймається громадськістю і творцями ЗМІ без якихось викривлень чи помилок» [7, 84].

Водночас описані сучасною наукою особливості новітнього етапу еволюції довкілля і суспільства мають вже зараз низку негативних соціальних наслідків. М. Мойсєєв зазначив: «...з особливою гостротою останніми роками постають проблеми стратифікації рівнів життя. Це передусім так звані проблеми «Північ – Південь». Вони принципово нерозв'язні у рамках сучасної суспільної свідомості, сучасного образу мислення і сучасного устрою планетарного співтовариства. Я б ще додав – сучасних цивілізаційних парадигм... Дійсність незмірно складніша і небезпечніша. Політичні наслідки екологічної кризи куди глибші, ніж це може уявити громадськість... Якщо ж стан стійкого розвитку розуміти не в тому примітивному сенсі, як його розуміють політики й економісти, а як інше словесне вираження необхідності розвитку процесу, що призводить одного дня до реалізації принципу коеволюції або епохи ноосфери..., то слід чесно сказати, що на цьому напрямі людству ще доведеться пройти довгий і тернистий шлях, наповнений трагедіями планетарного масштабу. До цього суспільство має бути готовим, і ми не маємо права замінювати реальність

спрощеними і небезпечними ілюзіями. Цей шлях буде зовсім не схожий на стійкий розвиток» [9, 24-25].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Белл Д.* Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М. : Изд-во „Academia”, 1999. – 956 с.
2. *Бодрийяр Ж.* Система вещей. – М. : Рудомино, 1995. – 168 с.
3. *Гелнер Е.* Нації та націоналізм; Націоналізм: Пер. з англ. – К. : Таксон, 2003. – 300 с.
4. *Иванов Д. В.* Постиндустриализм и виртуализация экономики // Журнал социологии и социальной антропологии. – М., 1998. – Т. I. – Вып. 1.
5. *Иноземцев В. Л.* Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. – М. : Логос, 2000. – 196 с.
6. *Кастельс М., Хіманен П.* Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. – К. : Ваклер, 2006. – 332 с.
7. *Корсак К. В.* Економіка і лідерство в науках: минуле, сучасне, майбутнє // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2010. – № 1. – С. 76-85.
8. *Леоненко, П. М., Черепніна, О. І.* Сучасні економічні системи: Навч. посіб. – К. : Знання, 2006. – 429 с.
9. *Моисеев Н. Н.* Современный антропогенез цивилизационные разломы. Эколого-политологический анализ // Вопросы философии. – 1995. – № 1. – С. 3-30.
10. *Скотна Н. В.* Глобальні, регіональні й локальні цивілізації Мультиверсум : Філософський альманах : [збірник наукових праць] / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К. : Український Центр духовної культури, 2005. – Вип. 47. – С. 115-125.
11. *Тоффлери, Олівін і Гейді.* Створення нової цивілізації. Політика третьої хвилі [Електронний ресурс] // Ї. – 2000. – № 19. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n19texts/toffler.htm>.

Касьянов Д. В. *Исторические волны цивилизационного развития человечества.*

История развития человечества рассматривается в контексте волновой интерпретации его исторического развития. Дается характеристика и краткий анализ аграрной, индустриальной, информационной и ноосферной волны развития.

Ключевые слова: человек, общества, цивилизации, развитие, историческая волна.

Kasyanov D. V. Historic Wave civilization development.

The history of human development is considered in the context of the wave interpretation of its historical development. Describes and brief analysis of agricultural, industrial, information and noosphere wave development.

Keywords: people, society, civilization, development, historical wave.

Євсюкова К. І.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ХРИСТИАНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Розглянуто проблеми та завдання духовно-морального виховання особистості в сучасному суспільстві. Розкрито сутність духовно-морального виховання, сутність і специфіка морального виховання. Визначено завдання педагога у ході формування духовно-морального виховання молоді. Обґрунтована необхідність відродження православних традицій освіти та виховання, визначена мета духовно-морального православного виховання і освіти у сучасних умовах.

Ключові слова: духовність, моральність, особистість, християнські цінності, Православ'я, світогляд, виховання, освіта.

В Україні на сьогоднішній день є безліч невирішених проблем. Це і зростання злочинності, наркоманія, алкоголізм, аборти, СНІД, розтління молоді засобами масової інформації, залучення її в різні тоталітарні секти, руйнування сімей, дитяча злочинність. Основна причина цих бід: у втраті духовно-моральних цінностей, бездуховності нашого суспільства. Перед суспільством поряд із соціальними, економічними, політичними проблемами постали питання духовно-морального виховання. Стає актуальним і повернення до теми християнських цінностей, які містять в собі такі поняття: духовність, моральність [1].

В українській науковій думці цим архіважливим питання присвятили свої наукові праці В. Андрущенко, О. Бабкіна, В. Барков, В. Бебик, В. Бех, О. Білорус, В. Боровик, О. Бузгаліна, А. Величко, І. Вільчинська, А. Голобуцький, Т. Голобуцька, М. Головатий, Є. Головаха, В. Горбатенко, В. Драговець, О. Корнієвський, В. Кремнень, І. Кресіна, Г. Колодка, Є. Комарова, П. Кононенко, В. Кулик, М. Михальченко, Л. Морозова, Л. Нагорна, Н. Паніна, В. Панченко, Ю. Пахомова, В. Ребкало, Ф. Рудич, В. Селіванов,